

О. Сафончик,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Вступ. На сьогодні приватне право України переживає період значних змін, спрямованих на глибоке оновлення та удосконалення цивільного законодавства. Аналіз економічних, соціальних та ідеологічних передумов свідчить про те, що рекодифікація цивільного законодавства України є об'єктивно необхідним процесом, значення якого важко переоцінити. Це обумовлено переважно змінами у матеріальному праві, доктринальними кодифікаціями в Європі, тенденціями до уніфікації приватного права та збільшенням кількості об'єктів правового регулювання.

Рекодифікація цивільного законодавства відкриває можливість переосмислити різні проблеми правового регулювання, включаючи ті, що пов'язані з поняттям та ознаками інформації як об'єкта цивільних прав. Швидкий розвиток інформаційних технологій, загальне визнання цінності інформації як немайнового блага, інформатизація у всіх сферах суспільного життя підкреслюють актуальність доктринальних досліджень поняття та ознак інформації.

Значний науковий інтерес до цієї області зумовлений існуванням багатьох дискусійних питань, вирішення яких є необхідним для подальшого розвитку доктрини цивільного права та підвищення рівня застосування цивільно-правових норм. Це особливо стосується інформації як об'єкта

інших видів цивільних правовідносин, таких як корпоративні відносини, відносини інтелектуальної власності та інших.

Потреба у науковому аналізі інформаційно-правових відносин підтверджується зацікавленістю багатьох дослідників у цьому питанні. У своїх працях такі вчені, як І. В. Арістова, В. М. Брижко, І. В. Давидова, Р. А. Калюжний, А. І. Марушак, К. Г. Некіт, А. М. Новицький, В. С. Цимбалюк, В. О. Шамрай, М. Я. Швець, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova та інші, досліджують різні аспекти правового регулювання суспільних інформаційних відносин і формулюють основні теоретичні положення інформаційного права. Однак, на основі наших власних досліджень, ми приходимо до висновку, що в науковій літературі питання онтологічної сутності інформаційних правовідносин залишається відкритим.

Виклад основного матеріалу. В Україні, так само, як і в усьому світі, проблеми інформації та інформаційних відносин належним чином вивчаються фахівцями різних галузей права. Швидкий розвиток інформаційних технологій та мереж також призвів до появи нових напрямків досліджень у праві.

Останніми роками особливий інтерес теоретиків та практиків викликають питання, пов'язані з цивільно-правовим регулюванням інформаційних

відносин, реалізацією та захистом інформаційних прав, а також дослідженнями особливостей інформації як об'єкта цивільних правовідносин, суб'єктного складу та змісту інформаційних правовідносин, а також принципів їх функціонування. Проте, цивільно-правові проблеми інформаційних відносин ще не були комплексно та системно досліджені у сучасній цивілістичній доктрині.

Ця необхідність дослідження проблем, пов'язаних із поняттям та роллю інформації та інформаційних відносин у цивільному праві, а також цивільно-правовим регулюванням інформаційних відносин, реалізацією та захистом інформаційних прав, є актуальною. Важливість проблем реалізації інформаційних прав, зокрема, дотримання, виконання та використання норм інформаційного законодавства, особливо – цивільно-правових аспектів реалізації інформаційних прав, специфіка їх реалізації у сфері особистих немайнових правовідносин, правовідносин інтелектуальної власності та власності; а також необхідність вирішення теоретичних і практичних проблем захисту інформаційних прав цивільно-правовими засобами захисту – це ті причини, які підштовхнули до проведення дослідження вказаних проблем.

Відзначаючи значний прогрес у розвитку українського законодавства щодо інформаційних відносин в цілому, важливо звернути увагу на непослідовність законодавця у розробці ряду спеціальних законів. У деяких випадках наголос робиться на концепції нематеріальності інформації, в інших – на концепції права власності на неї. Однак механічне застосування режиму власності на інформацію суперечить самій природі цього об'єкту.

При аналізі поняття та ознак інформації як об'єкта цивільних правовідносин слід відзначити, що включення інформації до переліку об'єктів цивільних прав є нововве-

денням Цивільного кодексу України 2003 року. Наприклад, Кодекс УРСР 1963 року не тільки не визначав інформацію як об'єкт правового регулювання, але й не мав відповідної глави чи розділу, «Об'єкти цивільних прав» [1].

Так, згідно зі статтею 177 Цивільного кодексу України, об'єктами цивільних прав є різноманітні матеріальні та нематеріальні блага, включаючи речі, гроші, цінні папери, майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної творчості, інформацію та інші. Це означає, що з прийняттям Цивільного кодексу України 2003 року інформацію вперше було визнано об'єктом цивільних прав [2].

Це стало значною подією для приватноправового регулювання, оскільки визнання інформації об'єктом цивільних прав надало змогу застосовувати до неї всі цивільно-правові інструменти, включаючи положення Загальної частини Цивільного кодексу України.

Незважаючи на закріплення інформації як об'єкта цивільних прав у Цивільному кодексі України, дискусії щодо її правової природи в доктрині не припиняються й досі. Залежно від правової природи цивільних правовідносин, інформацію можна розглядати як особисте немайнове благо у випадках, коли вона стає об'єктом немайнових відносин. Також вона може бути результатом творчої, інтелектуальної діяльності, що робить її об'єктом виключних прав. Крім того, інформацію можна розглядати як інформаційний продукт, який за певних умов може мати властивості товару та бути об'єктом майнових правовідносин як самостійний об'єкт або як частина іншого об'єкта, такого як цінні папери, гроші тощо [3, с. 19]. Окремою темою дослідження можна виділити інформація як об'єкт корпоративних правовідносин.

Після введення у правове середовище, інформація може мати харак-

теристики різних об'єктів правового регулювання. О. В. Кохановська запропонувала наступну класифікацію: 1) як особисте немайнове благо; 2) як результат творчої, інтелектуальної діяльності, тобто як об'єкт виключних прав; 3) як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром і предметом будь-яких правочинів, з урахуванням особливостей і специфіки його як об'єкту особливого роду [3, с. 22].

У законодавстві інформація розглядається як самостійний об'єкт цивільних прав. Законодавець також визначає, що об'єкти цивільних прав можуть переходити від однієї особи до іншої, за умови, що вони не є вилученими з цивільного обороту, обмеженими в обороті або невід'ємними від фізичної чи юридичної особи.

У контексті цивільного права, об'єкти поділяються на ті, які можуть вільно обертатися, обмежені в обороті, вилучені з обороту, і ті, які є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи. Це означає, що об'єкти можуть бути різними видами правового статусу. Щодо останніх, які є невід'ємними від особи, мова йде про особисті немайнові права, такі як право на інформацію, яке гарантується статтею 269 Цивільного кодексу України.

Отже, об'єктами цивільних прав можуть бути як сама інформація, так і право на неї. Якщо інформацію можна відчувувати, то право на неї є невід'ємним і охоплює можливості щодо збирання, зберігання, використання та поширення інформації.

Стаття 200 Цивільного кодексу України та стаття 1 Закону України «Про інформацію» закріплюють однаково визначення інформації як будь-яких відомостей та/або даних, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. На нашу думку, інформацію можна визначити як особливий вид блага, оскільки її основні ознаки

роблять її універсальним об'єктом цивільних прав, здатним абсорбувати інші об'єкти та змінюватися відповідно до обставин. Це підкреслює особливу правову природу інформації як об'єкта цивільних прав.

Законодавець послідовно включив інформацію серед нематеріальних благ, враховуючи, що саме нематеріальна природа інформації є її ключовою характеристикою. Звертає на себе увагу той факт, що інформація не лише є нематеріальним благом: вона стає таким феноменом, який, за певних умов, може збирати у собі зміст інших нематеріальних благ.

Цікавою є позиція, що інформація, як немайнове благо, може бути складовою частиною різних майнових благ, таких як документи, інформаційні продукти тощо. Водночас, існує інформація, яка не має жодного правового значення (наприклад, інформація про фізичні та біологічні явища та процеси).

Якщо погодитись із думкою О. В. Кохановської, що інформація, як об'єкт цивільних прав, є нематеріальним немайновим благом особливого роду. Це благо нерозривно пов'язане з життям людини, виникненням та закінченням процесу, проявляється як особисте немайнове благо, результат впливу на індивіда та інших суб'єктів і об'єктів права, а також як продукт інтелектуальної та творчої діяльності. Інформація може бути відомостями про осіб, події, явища, предмети, об'єкти та процеси, незалежно від форми їхнього представлення [3, с. 170–176].

Інформація, як особисте немайнове благо, підлягає захисту відповідно до норм статей 201 та Книги 2 Цивільного кодексу України. Крім того, інформація може мати ознаки результату інтелектуальної та творчої діяльності і підлягати захисту відповідно до норм статей 199 та Книги 4 Цивільного кодексу України.

Проте, якщо взяти до уваги іншу точку зору та не погодитись з визна-

ченням підходу до інформації як немайнового блага, оскільки автор вважає, що особистим немайновим благом є не сама інформація, а право на неї. Як вже визначено, право на інформацію є невід'ємним та невідчужуваним, тому цей аспект не можна вважати проявом інформації, але потребує окремого дослідження в рамках об'єктів цивільних прав [4].

Щодо підходів до інформації як до інформаційного ресурсу, товару або результату творчої діяльності, важливо провести чітке розмежування між ними. Зокрема, вважаємо, що інформація, яка є об'єктом інтелектуальної власності, стає інформаційним товаром з моменту її комерціалізації або передачі прав на неї від творця до третьої особи, що набуває майнових прав на неї. Також, інформація як результат творчої діяльності може підлягати режиму об'єкта права інтелектуальної власності.

Розглянувши конкретні об'єкти права інтелектуальної власності, ми можемо визначити їхнє відношення до поняття інформації та застосувати відповідний правовий режим до кожного з них.

Тому відзначаємо, що правова природа інформації як об'єкта цивільних прав дає можливість виокремити її юридичні властивості та характеристики. Для будь-якої інформації є характерними певні особливості, які мають юридичне значення для її обігу та використання. Давайте проаналізуємо ознаки інформації як об'єкта цивільних прав.

Варто відзначити, що ні Цивільним кодексом України, ні Законом України «Про інформацію» не встановлено істотні ознаки та особливості інформації як об'єкта права. Проте, аналіз офіційного визначення інформації дозволяє виділити наступні ознаки: 1) інформація складається з відомостей та/або даних; 2) ці відомості та/або дані можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

На наш погляд, ці ознаки є досить обмеженими для розуміння суті поняття інформації. Враховуючи різноманіття форм сприйняття інформації людиною, здається, що посилення на збереження інформації на матеріальних носіях або її відображення в електронному вигляді є зайвим. На нашу думку, особливістю інформації як специфічного об'єкта правового регулювання є те, що вона являє собою відомості про явища навколишньої дійсності, події, процеси, що не залежать від форми їх представлення.

Науковець А. І. Марущак вважає, що однією з юридичних властивостей інформації є її можливість бути захищеною у судовому порядку. За словами цього вченого, ця ознака підтверджує, що інформація насправді є об'єктом цивільних прав та має характеристику оборотоздатності [5].

Давайте розглянемо деякі із ознак інформації як об'єкта цивільних правовідносин більш детально.

Ознака універсальності інформації полягає у тому, що її зміст може охоплювати будь-які аспекти навколишньої дійсності. Проте якість інформації визначається її відповідністю об'єктивній реальності, а також врахуванням мети та потреб користувачів. Важливою характеристикою інформації як об'єкта цивільних правовідносин є системність. Це означає, що інформація впорядкована за загальними принципами будь-якої системи, а не просто хаотичний набір даних.

Також важливо розглянути трансформованість інформації як ознаку цього об'єкта цивільних прав. Суть цієї ознаки полягає в тому, що зміст інформації може бути представлений у різних формах без втрати його суті. Невичерпність інформації відноситься до її властивості залишатися незмінною незалежно від кількості користувачів або обсягу використання.

Разом із тим, трансформованість інформації часто розглядається як ознака, що означає можливість її існу-

вання у будь-якій формі без втрати змісту. Це означає, що інформація може бути представлена у письмовій, усній, візуальній, звуковій або іншій формі, при цьому її зміст залишається незмінним, а форма існування не залежить від змісту.

Незважаючи на прогресивний характер національного законодавства, що стосується визнання інформації об'єктом цивільних прав, прийняття спеціального інформаційного законодавства та визначення системи принципів інформаційних відносин, ми вважаємо, що в цій сфері існують окремі проблеми, які потребують невідкладного вирішення. Один з важливих інструментів для їх вирішення – рекодифікація цивільного законодавства України.

У розробленій провідними науковцями концепції оновлення ЦК України авторами детально проаналізовано існуючі проблеми у сфері інформаційних правовідносин і запропоновано варіанти удосконалення нормативного регулювання. Наприклад, одним із перспективних заходів є закріплення в оновленому ЦК України інформаційної сфери як сфери соціальної дійсності, в якій відбуваються приватноправові відносини, що підлягають регулюванню цивільним законодавством. Також важливо чітко визначити принципи регулювання інформаційних відносин, що може бути досягнуто шляхом уточнення переліку загальних принципів цивільного законодавства, закріпленого у статті 3 ЦК України.

Розуміння значення статті 3 ЦК України для всієї системи приватного права надзвичайно важливе: ця стаття становить не лише основу для правового регулювання приватних відносин, а й відображає ідеали та цінності свободи, які є основою громадянського суспільства і забезпечуються саме приватним правом.

Але неможливо ігнорувати об'єктивні зміни сучасності, які пов'язані з появою нових об'єктів для право-

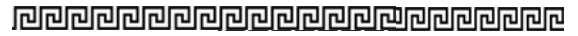
вого регулювання [6]. Перш за все, мова йде про інформаційні продукти, ресурси та системи, криптовалюту, персональні дані, штучний інтелект, цифровий контент. Очевидно, що інформація є безпосередньою, а можливо й головною складовою всіх цих об'єктів. Тому розширення переліку об'єктів цивільних прав, обумовлене розвитком цивільного обороту, є актуальним і відповідає вимогам сучасності.

Висновки. Аналіз теоретичних підходів та законодавства України дозволяє зробити висновок, що інформація, розглянута як об'єкт цивільних прав, представляє собою нематеріальне немайнове благо особливого характеру. Вона виявляється як особисте немайнове благо, наслідок впливу на людей та інші суб'єкти та об'єкти права, результат інтелектуальної, творчої діяльності, а також як інформація про осіб, події, явища, предмети, об'єкти і процеси, незалежно від форми їх подання.

Це визначення інформації є найбільш повним і універсальним, оскільки може застосовуватися не лише у цивільному праві, а й у загальному законодавстві. Воно визначає підхід до інформації як об'єкта цивільних прав з кількох позицій: як особисте немайнове благо; як результат творчої інтелектуальної діяльності, що становить об'єкт виключних прав; як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто інформаційний товар; як об'єкт корпоративних правовідносин.

До ознак інформації як об'єкта цивільних прав можна віднести її оборотоздатність, універсальність, системність та здатність до трансформації.

Деякі проблеми у сфері інформаційних правовідносин можуть бути вирішені шляхом рекодифікації цивільного законодавства. Зокрема, пропонується включити до системи засад цивільного законодавства такі принципи регулювання інформаційних відносин, як свобода інформації

та інформаційного обміну, а також неприпустимість свавільного втручання у сферу інформації про особу та персональних даних.

Окрім цього, необхідно переглянути легальне визначення поняття інформації, яке закріплене у статті 200 Цивільного кодексу України.

У статті розглядаються питання цивільно-правової природи інформації, різні підходи до її розуміння як об'єкта цивільних прав та об'єкта прав інтелектуальної власності, а також аналізується відповідність законодавчої дефініції та змісту правової категорії «інформація» та інформаційні технології. За останні десятиріччя цифрові трансформації в Україні призвели до суттєвих змін у сприйнятті правової природи інформації. Тепер інформація не просто сукупність даних про події та дії, вона стала важливим економічним ресурсом, що має ознаки товару та постійно відокремлюється від свого джерела. Ці процеси визначають необхідність наукових досліджень у сфері розуміння інформації.

Не кожна інформація має характеристики об'єкта цивільних відносин чи об'єкта права інтелектуальної власності. Тому важливо визначити ознаки, які виокремляють інформацію як об'єкт, права на який потребують визнання та захисту. До уже відомих науковцями ознак, додається ознака «змістовності», що відокремлює дані без цінності від тих, які мають отримати правовий захист.

Зазначається, що деякі проблеми у сфері інформаційних правовідносин можуть бути вирішені шляхом рекодифікації цивільного законодавства. Зокрема, пропонується включити до системи засад цивільного законодавства такі принципи регулювання інформаційних відносин, як свобода інформації та інформаційного обміну, а також неприпустимість свавіль-

ного втручання у сферу інформації про особу та персональних даних. Окрім цього, необхідно переглянути легальне визначення поняття інформації, яке закріплене у статті 200 Цивільного кодексу України.

У статті проводиться аналіз чинного законодавства, яке регулює інформаційні відносини, для визначення необхідних та достатніх ознак інформації для визнання її правового статусу. Також робиться спроба визначити підстави для віднесення інформації до різних видів для вибору відповідного правового режиму щодо обробки цих даних: як об'єкту інтелектуальної власності, як інформаційного продукту в широкому розумінні та як специфічного інформаційного продукту певного типу.

Ключові слова: цивільне право, цивільне законодавство, цивільні правовідносини, ІТ-право, інформаційні технології, інформація, право інтелектуальної власності, інформаційне суспільство.

Safonchyk O. General characteristics of civil law relations in the field of information technologies

The article deals with the civil law nature of information, different approaches to regarding it as an object of civil law and intellectual property law and analyses the compliance of the legislative definition and content of the legal category "information" and information technologies. In recent decades, digital transformations in Ukraine have led to significant changes in the perception of the legal nature of information. Nowadays, information is not just a collection of data about events and actions, it has become an important economic resource that has the characteristics of a commodity and is constantly separated from its source. These processes determine the need for scientific research on information.

Not all information has the characteristics of an object of civil relations or intellectual property. Therefore, it is essential to identify the features that will distinguish information as an object the title to which requires recognition and protection. To the features already known by scientists, it is added the feature of "content", which separates data without value from those that should be subject to legal protection.

The author notes that some problems in the field of information legal relations may be resolved by recodifying civil legislation. In particular, it is proposed to include into the system of civil law principles such principles of information relations regulation as freedom of information and information exchange, as well as inadmissibility of arbitrary interference with personal information and personal data. In addition, the legal definition of information enshrined in Article 200 of the Civil Code of Ukraine needs to be revised.

The article analyzes the current legislation regulating information relations to identify the necessary and sufficient features of information for recognizing its legal status. An attempt is made to determine the grounds for classifying information into different types in order to

choose the appropriate legal regime for processing the relevant data: as an object of intellectual property, as an information product in the broad sense, and as a specific information product of a certain type.

Key words: civil law, civil legislation, civil legal relations, IT law, information technologies, information, intellectual property law, information society.

Література

1. Цивільний кодекс Української РСР від 18 липня 1963 р. № 1540-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Кохановська О.В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві. Монографія. Київський університет. 2006. 463 с.
4. Бочкова І.І, Інформація як об'єкт правового регулювання. Том 1 № 74 (2022): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/272874/268413>
5. Марущак А.І. Цивільні права на інформацію. Юридичний вісник. 2009. № 3 (12). С. 34.
6. ІТ-право: теорія і практика. Навчальний посібник/ За редакцією Є.О. Харитонова, О.І. Харитонові. Одеса. Фенікс. 2017. С. 25.